

Iedereen staat aan de kant

Dinsdag, op Prinsjesdag, wordt het nieuwe politieke seizoen geopend. Een regisseur, een schrijver en een architectuurhistoricus houden het kabinet en de Nederlandse politiek tegen het licht. „Mark Rutte en Wouter Bos zijn momenteel de treurigste figuren in Den Haag.”

Frank Vermeulen

Terwijl de veldheer Coriolanus met rollende ogen en een rooie kop een senator te lijf gaat, steekt een mevrouw die daar pal in de buurt zit een broodje zalm in haar mond. Haar man, met een wit puntbaardje, drinkt een slokje van zijn wijn. Hij kijkt, vorig weekeinde in het Eindhovense Parktheater, niet naar links waar de beide Romeinen met elkaar op de vuist gaan. Hij kijkt recht voor zich uit waar een televisie *live* verslag doet van deze gebeurtenissen.

Ivo van Hove, regisseur en directeur van Toneelgroep Amsterdam, was daarover nog het meest onthutst: „Dat mensen terwijl zij de actie gewoon voor hun neus kunnen zien gebeuren, toch kiezen voor het tv-scherm.” Van Hove brengt dit seizoen, onder meer, drie zogeheten Romeinse tragedies van Shakespeare op het podium in een zes uur durende voorstelling. Hij combineert het antieke Rome met de huidige mediocratie, in een *newsroom* op de fundamente van het Forum Romanum. Het publiek is onderdeel van de voorstelling, als levend decor. Toeschouwers mogen eten halen op het podium – er is geen pauze – en zij mogen daarvan zittend tussen de acteurs genieten. Maar hoe dicht ze ook in de buurt zijn van de acteurs, ze worden genegeerd. Daarmee is ook de befaamde kloof tussen kiezer en gekozenen verbeeld.

„Het is geen directe reflectie van de Nederlandse politiek”, zegt Van Hove via de telefoon. Hij is dezer dagen in New York waar hij bezig is met de regie van Molières *The Misanthrope* voor the New York Theatre Workshop. „Het feit dat politiek sinds 2002 in Nederland omstreken is geworden, de heftigheid van politiek en de laksheid die door Pim Fortuyn aan de kaak werd gesteld – dat heeft me wel geïnspireerd. Niet om zelfvoldaan te reflecteren maar om politieke mechanismen in zijn algemeenheid te laten zien, of het nu gaat om Bush, Balkenende of Verhofstadt. Ik kijk niet cynisch naar de politiek. Ik geloof dat politici op hun manier denken dat zij het beste met de

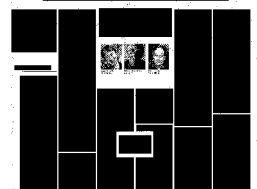
wereld voor hebben.”

Volgende week brengt premier Balkenende (CDA) zijn nieuwe kabinet voor het eerst op de planken tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen na Prinsjesdag. Een nieuw politiek seizoen wordt officieel voor geopend verklaard. Het kabinet, waar voor het eerst sinds 1994 geen liberalen in zitten, staat onder grote druk van partijen op de flanken van het politieke spectrum: de SP en de PVV. Donderdag werd duidelijk waartoe die druk kan leiden: Rita Verdonk, die bij de laatste Kamerverkiezingen meer zetels haalde dan lijsttrekker Mark Rutte, werd uit de fractie gezet. Vandaag vergaderen de leden van de VVD in Brabant onder grote spanning over de toekomst van de partij.

Van Hove oordeelde afgelopen woensdag met vooruitziende blik vanuit New York: „We beleven dramatische tijden. Fortuyn blijft een keerpunt. Hij heeft naar boven laten komen wat giste in de samenleving. Dat is verder geëscaleerd in 2004 door de politieke moord op Van Gogh. We zitten dus in een drama, dat geeft conflicten, verzoeningspogingen. Maar ik denk dat we daar geleidelijk aan uitkomen. Dat moet komen van de liberalen. Daar spant het nu het meest om. Gaat die partij richting Wilders of Rutte. De Verdonk-factor is heel belangrijk.”

Van Hove is niet de enige die denkt in deze trant. Twee weken geleden schreef Marc Chavannes in zijn column in *NRC Handelsblad* over de partijen in het benarde politieke midden, die bij de Kamerverkiezingen in november vorig jaar een laatste kans kregen om er iets van te maken. „Dit kabinet is de laatste poging van verantwoordelijk Nederland om zich te hergroeperen”, aldus Chavannes. Van Hove: „De flanken zijn helder in hun boodschap. De kiezers willen dat het midden duidelijke standpunten inneemt. Daar zit bijvoorbeeld PvdA-leider Bos als een twijfelende leider. Dat vind ik op zichzelf knap drama. De leider is in crisis en dat is heel menselijk. Iemand die nooit twijfelt, daar zou ik aan twijfelen. Bos heeft mij ook wel geïnspireerd tot de Brutus-scène: Brutus aarzelt een nacht lang voordat hij Caesar durft aan te pakken. Maar zo langzamerhand moet er wel duidelijkheid komen.”

Chavannes krijgt ook bijval van P.F. Thomése, die vorige week zijn politieke, ‘post-Fortuynroman’, *Vladivostok!* publiceerde.

„De ondergang van het politieke midden zie ik inderdaad als een risico. Daarom ben ik ook, laat ik zeggen, strijdbaar de laatste tijd. Het gaat in de politiek niet langer meer om een strijd tussen denkbeelden maar tussen denkbeelden en geen denkbeelden. Een antwoord daarop is niet makkelijk te formuleren. In ieder geval moet je niet mee gaan kakelen. Wat Mark Rutte en Wouter Bos wel doen. Zij zijn momenteel de treurigste figuren in Den Haag. Zij moeten iets doen, wat ze niet willen en waar ze niet in thuis zijn: ze moeten ferme taal uitslaan. Maar dat gaat ze niet goed af, alsof ze niet goed zijn opgewonden, hun taal komt er blikkerig uit.”

De problemen van de politiek zijn ernstig, maar niet van doorslaggevende betekenis”, zegt Auke van der Woud, hoogleraar architectuur- en stedenbouwgeschiedenis aan de universiteit van Groningen. Hij schreef het boek *Een nieuwe wereld, het ontstaan van het moderne Nederland*, dat inmiddels is genomineerd voor de Historisch Nieuwsblad/Volkskrantprijs voor het beste historische boek. „De staat is machtiger dan ooit te voren in de geschiedenis”, zegt Van der Woud. De staat is uitgroeid tot een buitengewoon verfijnd en gedetailleerd mechanisme om alles zo'n beetje gaande te houden. Van de hoogte van het voltage van de elektriciteit tot de kwaliteit en druk van het drinkwater. Die staat blijft gewoon draaien. Maar de politiek bevindt zich op een moment van niet weten waar het heen moet. En daarvoor is de politiek eigenlijk wel uitgevonden.”

Thomése gelooft overigens ook niet dat er op dit moment sprake is van een directe bedreiging van de democratie. „We leven in een volgevreten landje waar de instituties doortrokken zijn van bestuurlijkheid. Dat bestel kan niet door één schreeuwlelijk omver gegooid worden. Het is meer een spijsverteringsprobleem. Als gevolg van de te loorgang van de bedachtzaamheid. Dat is iets wat alleen maar door beter onderwijs kan worden tegengegaan. Het gaat om: leren nadenken. Veel mensen kunnen dat eenvoudig niet. Zij kunnen alleen maar voelen. Die tweedeling tussen schreeuwlelijken en bedachtzame bestuurders, die echter konkelen en bedriegen, is er altijd wel geweest. Maar de goede bestuurders konden het alletwee: schreeuwen en denken. Den Uyl kon met zijn intellectuele boekentassierigheid toch ook veel gewone mensen overtuigen. Bolkestein ook.”

In het nieuwe boek van Thomése blijft de lezer niets bespaard. In de hoofden van de personages, een spindoctor en een aspirant Kamerlid, spelen zich de meest genante gedachten af. Thomése: „Ik vergelijk politiek met pornografie: hoe verder je gaat, je stuit steeds op oppervlakte. Ik denk dat Fortuyn bedoelde dat hij eens lekker ging vertellen wat er allemaal voor de gewone mensen verborgen wordt gehouden. Maar dat was natuurlijk een leugen, want het is nou eenmaal niet simpel. Je blijft altijd met het probleem zitten dat politiek een complexe aan-

gelegenheid is, waarvoor je een zeker graad van *intelligentie* en *kennis nodig hebt* om die te kunnen begrijpen. Dat is het probleem in de democratie: dat onze bestuursvorm zo ingewikkeld is geworden. Maar dan is de oplossing niet: we gaan het weer simpel doen. We gaan met onze voeten stemmen en we stenigen de lui met wie we het niet eens zijn. Toch zie je dat verlangen naar versimpeling overal. Bij de aanhangers van Wilders, Verdonk, Marijnissen. Bij islam-aanhangers. Bij nieuwe Christus-aanhangers: overal zie je die wens om de simpele waarheid boven water te krijgen. Maar dat is geen waarheid, dat zijn platitudes. Of leugens. Als Jezus of Mohammed de waarheid echt hadden opgeschreven, waren we allang klaar geweest. Dan konden we allemaal doodgaan. Want dat is de bedoeling van al die geloven: dat het leven pas begint na de dood.”

Het hoofddoel dat het kabinet zich nu gesteld heeft, is het terugbrengen van de sociale cohesie in de Nederlandse samenleving. De regeringscoalitie van CDA, PvdA en ChristenUnie heeft ministeries voor Jeugd en Gezin en voor Wonen, Wijken en Integratie in het leven geroepen. Doel is alle burgers te huisvesten in prachtwijken waarin de kerk is vervangen door het

Centrum voor Jeugd en Gezin, dat, desnoods onder dwang, helpt met opvoeden.

Van der Woud gelooft niet in deze missie van het kabinet Balkenende IV. „Het is te simpel om naar de aanpak van vroeger terug te grijpen. Bovendien is het modicus en het idee vliegt ook zo weer het raam uit, omdat het weinig basis heeft. Het reageert alleen op het ongenoegen. En er wordt een recept toegepast dat vroeger werkte in een samenleving die gewend was om naar de overheid te luisteren. In de tijd dat ministers nog met 'excellentie' werden aangesproken. Die tijd is echter voorbij en die komt nooit meer terug. Hoop ik.”

Het ongenoegen waar Van der Woud over spreekt, werd naar de mening van Thomése met succes aangeboord door Fortuyn. „Er is altijd een moment in de geschiedenis waarop de heersende macht het laat afweten. Fortuyn maakte daar gebruik van. Hij heeft wel allerlei leugens over de Paarse regering verspreid, maar het klopte wat hij zei over de brede onvrede in de samenleving over al die privatiseringen van diensten die voorheen overheidstaken waren. Dat gaf een gevoel van onveiligheid. De vertrouwde werkelijkheid werd in hoog tempo ontmanteld.”

Juist het feit dat de vrije markt in het vorige decennium door de liberalen zogenaamd werd herontdekt heeft de historicus Van der Woud verbaasd. „Dat was een ongelooflijk regressief standpunt. De privatiseringsgolf van het vorige decennium 'vergat' tweehonderd jaar ontwikkeling sinds Adam Smith bedacht dat de vrije markt alle maatschappelijke problemen oplost. Het was een poging het buskruit opnieuw uit te vinden. Maar eigenlijk denk ik dat de VVD de vrije markt eerder als slogan gebruikt

heeft, als een rudimentair overblijfsel van een ideologisch gedachtegoed dat is verdwenen. Een beetje vergelijkbaar met een blindedarm, waarvan je niet weet wat daar de functie van was. Ondertussen zijn zaken als de gezondheidszorg, de energiesector, en het openbaar vervoer geprivatiseerd. De volkshuisvesting, ook zo'n begrip uit de vorige eeuw, is nu onderwerp van een pijnlijke discussie.”

Het boek *Een nieuwe wereld* van Van der Woud kan worden gezien als een geschiedenis van de ontwikkeling van de idee 'algemeen belang' sinds 1850. Dat was in de ogen van Van der Woud een briljant filosofisch model, ontworpen door de liberale staatsman Thorbecke, dat door de jaren heen als 'een bloemkool' groeide tot een begrip met steeds meer verfijningen en uitzonderingen voor groepen burgers die aandacht verdienden van de staat. Van der Woud: „We hebben nu zoveel regels en verfijningen voor groepen en uitzonderingen daarop dat we niet meer kunnen definiëren wat het algemeen belang eigenlijk is. Dat is een onmogelijke optelsom geworden van deelbelangen. Het geheel is niet meer zichtbaar. Er is een ongelooflijke archipel van maatregelen. Het is een uitdijend heeal.”

Politici zijn nodig om het volautomatische bestuur van de bureaucratie richting te geven, zo betoogt Van der Woud. Thomése denkt dat het de taak is van politici om anoniem bestuur een gezicht te geven. „Veel beleid speelt zich alleen in Den Haag af, of in Brussel. Daar wordt gepraat en met geld geschoven. Maar de meeste mensen merken daar verder niets van. Nu ja, soms wordt een groep direct getroffen. Die gaat dan demonstreren. Dat heeft iets folkloristisch, dan komen ze met spandoeken naar het Binnenhof. Daar kijkt men verbaasd op. 'Hé, die mensen zijn kennelijk kwaad over het beleid.' Maar verder trekt niemand zich daar iets van aan. Veel beleid wordt anoniem en ver weg gemaakt. Nederlands beleid kreeg vaak de naam van een politicus. Het 'kwartje van Kok', of 'de Zalmnorm'. Dat is ook de rol van politici, schrijf ik in mijn boek: zij moeten dat grijze beton van de bureaucratie belichamen. Zij moeten er iets van maken. Een geslaagd politicus is iemand die dat beleid durft te belichamen.

„Maar dat doet nu niemand. En zo zijn alle politici als het ware *dissident* geworden. Eigenlijk kun je zeggen dat de Nederlandse politiek alleen nog maar bestaat uit dissidenten en columnisten die aan de rand staan. Iedereen staat aan de kant, en af en toe urineert men eens in die bak in het midden. Maar niemand wil daar iets mee te maken hebben. Neem de minister-president. Balkenende poseert als brave jongen die uit een strekkroman is weggelopen en die veel van zijn moeder houdt enzo. Het is natuurlijk geen echte politicus, dat weet iedereen en daarom werkt zijn geklungel in zijn voordeel.

„Wim Kok was de laatste die dat helemaal belichaamde: de Haagse politiek. Nu zie je alleen politici die doen alsof ze dat niet zijn. Dat is niet alleen maar vorm. Vorm is inhoud in de politiek. Niets mag moeilijk zijn, alles moet amusement zijn. Het moet vrijblijvend zijn, de mensen moeten er zin in hebben. Dat is een Amerikaanse ontwikkeling: alles gericht op het gemak

van de consument. Dat eindigt bij een infantiele samenleving. Zonder gezag. Je kunt infantiel zijn bij gratie van iemand die over je waakt. In de jaren zestig konden James Brown en Mick Jagger zich presenteren als rebellen omdat er een gezagslaag boven zat. Het was wel eens tijd dat daar tegen aan geschopt werd. Maar nu zijn de vaders vertrokken en ligt iedereen in zijn luiers te blèren. Er is geen gezag. Tegen wie rebelleer je als je nu als zestig- of zeventigjarige de jongen uithangt, terwijl alle vaders verkleed zijn als zonen?

„Die rebellerende politici als Wilders, Marijnissen en Verdonk willen eigenlijk de verantwoordelijkheid bij een andere instantie leggen. Ze hebben van de kiezer de kroon van de soevereiniteit gekregen: ze zijn immers gekozen om iets te doen, niet om alleen maar te klagen. In wezen is dat geroep om die buitenlanders eruit te gooien, of de sharia in te voeren dan wel dat geroep dat we a-sociaal worden een vertoon van onmacht. Het gaat altijd om het bedenken van sancties voor anderen. Dat is wat er aan de hand is met die zogenaamde nieuwe fermheid. Die is helemaal niet ferm. Het is slap gejang. Ferm zijn voor anderen, maar slap voor je zelf.”

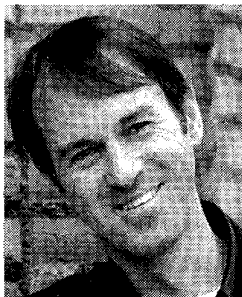
Regisseur Ivo van Hove heeft het gevoel te leven in een overgangstijd. Politici moeten naar zijn mening ordening aanbrengen en rationeel kaders stellen in het werkelijke leven. „In de kunst bestaan geen grenzen. Daar kunnen geen doden vallen. Kunst is het zuiveringsstation. Ik weet niet hoe we uit deze overgangstijd komen. De multiculturele samenleving is het onderwerp waarover de politieke strijd wordt gevoerd, ook al probeert iedereen steeds uit te leggen dat dat niet zo is. Wilders staat aan de ene kant, de rest aan de andere. Nederland stond bekend als tolerant

land, maar nu is duidelijk dat er veel xenofobie onder de oppervlakte zat. We zitten in dat drama. Op dit onderwerp maken mensen hun keuze voor een politieke partij.

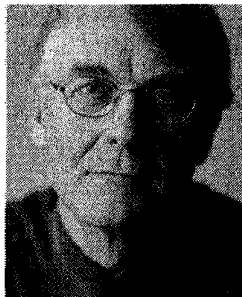
„We moeten het begrip tolerantie een nieuwe inhoud geven: van onverschilligheid naar acceptatie. Ik behoor tot de mensen die vinden dat angst voor andere mensen niet alleen vreemdelingen betreft. Die angst zit in alle mensen ingebakken. Ik vind niet dat Nederland vol zit. Migratie is een feit. Globalisering is een feit. En de politiek moet daar een antwoord op geven. De Wilders willen migratie stoppen, maar die valt niet te stoppen. Dat is zinloos. Het is het tegen willen houden van een geschiedkundig feit. We moeten goede antwoorden vinden op de gevolgen van migratie. Politici voorop. Kunstenaars staan daarbij niet vooraan. Wij kunnen alleen maar de verbeelding op gang brengen en de geesten open houden.”

Ivo van Hove, P.F. Thomése en Auke van der Woud over Prinsjesdag en de Nederlandse politiek

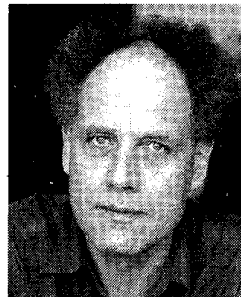
‘De staat is uitgegroeid tot een bijzonder
verfijnd en gedetailleerd mechanisme om
alles zo’n beetje gaande te houden’

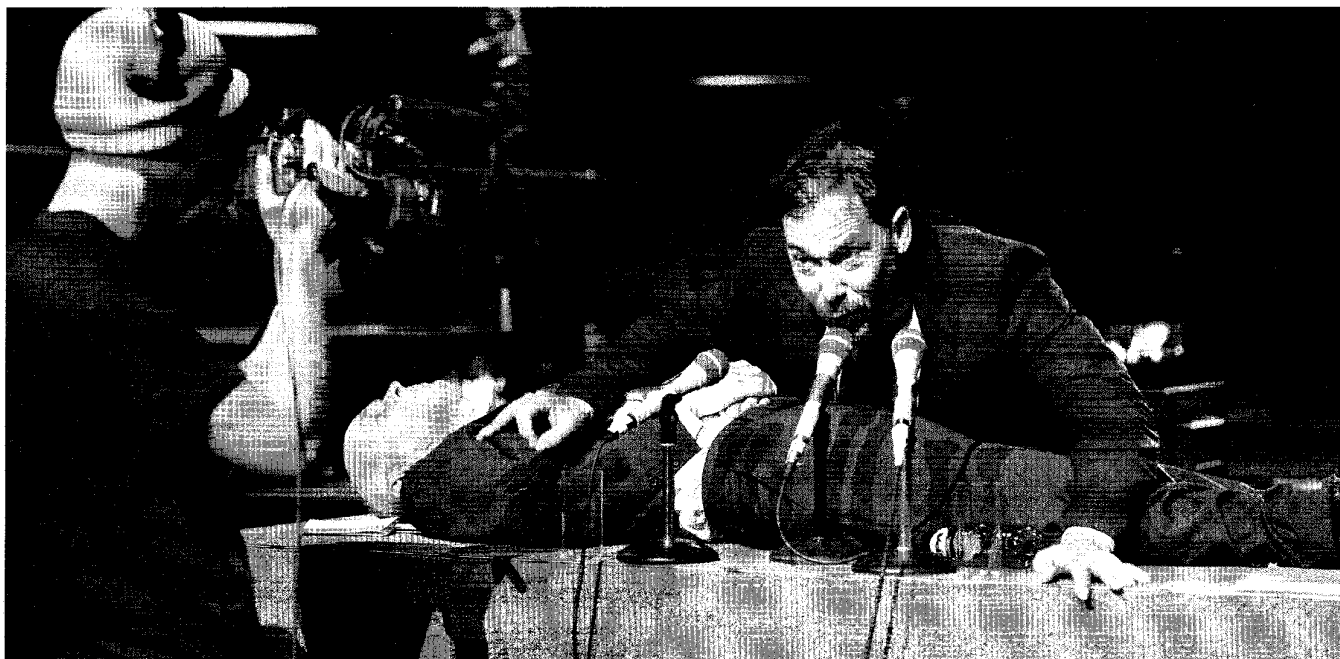
Regisseur Ivo van Hove
Foto Leo van Velzen

Historicus Auke van der Woud
Foto Harry Cock

Auteur P.F. Thomése
Foto Ronald Hoeben

Scène uit Julius Caesar, een van de drie Romeinse tragedies die Toneelgroep Amsterdam dit seizoen in een marathonnevenstelling opvoert. Regisseur Ivo van Hove combineert daarin het antieke Rome met de huidige mediacratie. Foto: Jan Versweyvold